

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Globalisering og medborgerskab

Teorien om alt, krimi og global eksistentialisme

Hansen, Kim Toft

Publication date:
2008

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Hansen, K. T. (2008). *Globalisering og medborgerskab: Teorien om alt, krimi og global eksistentialisme*. Paper præsenteret ved Medialisering og Kulturelle Fællesskaber, Vejle, Danmark.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Globalisering og medborgerskab

Teorien om alt, krimi og global eksistentialisme

Af Kim Toft Hansen

Se, mennesket har to basale behov som gensidigt udelukker hinanden: tryghed og frihed. Ubegrænset frihed til alle er en umulighed; dér, hvor mennesker er samlet, må vi nødvendigvis regulere hinandens friheder, så alle kan være trygge. Ubegrænset tryghed findes ikke. Med mindre man sidder inden døre hele tiden og gemmer sig, men det giver ingen frihed. Nå! Hvad så?

(Lene Andersen, 2006a: 61)

Nutidens samfund rejser en række vigtige og besværlige spørgsmål, der kræver et svar, og et af disse er individets rettigheder i en globaliseret verden. Det er spørgsmålet, om man kan blive ved med at kræve det samme nationale ansvar fra det enkelte individ, når grænserne langsomt smuldrer eller omdannes i en udvikling, der i den grad udfordrer vort medborgerskabs medfødte rettigheder. Det giver ikke længere så meget mening at snakke om medborgerskab foranlediget af national kategorisering, selvom der fra politisk hold stadig forsøgsvist opretholdes nogle romantiske tanker om nationalstatens trygge rammer. I stedet har den nyere historie budt på et samfund, hvor medborgeren i stedet er en globetrotter, der snarere efterspørger nogle globale rettigheder, som også er reflekteret ind i multinationale institutioner, der forsøger at varetage nogle alment menneskelige rettighedsbestemmelser.

I kølvandet på og i kraft af denne globaliserede udvikling istemmer medierne og den generelle debat ved, at disse mekanismer også reflekterer over en stigende grad af globalt medborgerskab – eller udfordringer heraf. Det internationale medie billede er mere og mere præget af færre og større økonomistærke korporationer (Miller: 16), der sætter dagsordenen, mens de enkelte medieudbydere sætter luppen over borgerens muligheder i flernationale juridiske og økonomiske forsamlinger – det kan fx være EU, hvor tidens debat om familiesammenføringer i Danmark efter EF-domstolens såkaldte Metock-dom illustrere dette skisma ganske godt. Bundlinjen er, at tidens samfunds- og mediemæssige debat tager fat på dette spørgsmål om det enkelte menneskes ret til frihed og tryghed i et globalt fællesskab, hvor forskelle snarere end ligheder præger meningsdannelserne.

Udfordringerne fra globaliseringen er derfor ikke fraværende i underholdningsbranchens forsøg på at indlemme disse i både litteratur, tv og film. Særligt krimifiktionen har taget dette spørgs-

mål til sig i en skildring af, at når kriminaliteten er blevet international, så må efterforskningen følge trop. En tv-serie som *Ørnen* (2004-2006) sætter fokus på dette gennem et internationalt rettet beredskab, som i nogen grad synes inspireret af Arne Dahls forfatterskab, der – gennem den såkaldte A-gruppen¹ – sætter fokus på samme forbrydelses- og opklaringsmæssige spørgsmål, der opstår, når verden bliver mindre. Disse fortællinger bearbejder spørgsmålet om, hvad vi stiller op, når kriminaliteten trodser nationale grænser, hvorved medborgerskabets tryghedsramme indskrænkes og må forsøges opretholdt gennem et beredskabskorps, der er rede til – og ikke mindst har juridisk mulighed for – at krydse grænser i søgen efter den eller de skyldige.

Fra en lidt anden om end beslægtet vinkel tager forfatteren og debattøren Lene Andersen fat, nemlig i sit fembindsværk *Baade Og*, hvoraf de første tre er udkommet – alle skrevet under pseudonymet Jesper Knallhatt. Vinklen er for det første beslægtet, fordi disse besynderlige fiktionsværker – i deres flerlagssymploke – handler om en professor, der i 2035 finder en gammel computer fra 2001, hvorpå en række dokumenter forfattet af en vis Jesper Knallhatt findes. Disse dokumenter handler om en livstilsjournalist, der opsøger en tv-producer, som har produceret en politiserie ved navn *CPHI*, der skulle foregå i fremtiden. Den anden vinkel, altså hvor den adskiller sig fra krimien (for det er på ingen måde en krimi), er, at denne politiserie havde til formål at give et realistisk bud på, hvordan fremtiden ville se ud, og af samme grund undersøgte producerens team fortidens mønstre for derigennem at kunne sige noget om fremtiden. Det er blandt meget andet dette spørgsmål, som livstilsjournalisten vil have svar på, og det får hun gennem en dialog med tv-produceren, som analyserer tidens samfund ud fra en forståelse af, hvor vi kommer fra, og deraf hvor vi i fremtiden begiver os hen. Denne debat er i høj grad et forsøg på at skildre, hvad det er for kernebegreber, der skal til for at forstå, oparbejde og vedligeholde et globalt medborgerskab, som kan gå på tværs af grænser. Overraskende nok så kommer løsningsmodellerne til at lægge yderst tæt op ad, hvad krimien – i sin samfundsdebatende vinkel – kommer i nærheden af. Særligt Arne Dahls forfatterskab skildrer denne globale eksistens, Gunnar Staalesens forfatterskab beskriver konsekvenserne for sandhedsbegrebet, når medborgerskabet smuldrer, mens *Ørnen* i en vis grad også tager fat på disse politiske mønstre, der ligger til grund for det, som Lene Andersen i sin bogserie forsøger at nå frem til, nemlig en global eksistentialisme².

Her tager vi først et blik på begrebet medborgerskab, hvor det vil blive berørt, hvordan de traditionelle, nationale medborgerskabskonceptioner ikke giver meget mening i en globaliseret ver-

¹ Den fulde og lidet mundrette navn er ”Rigskriminalpolitiets specialenhed for voldskriminalitet med internationale aspekter”.

² Se også Hansen (2007, 2008a og 2008b) for uddybende behandlinger af Lene Andersens første tre bøger i serien.

den. Dernæst illustreres problematikken af Lene Andersens såkaldte ”teori om alt”, der kan give nogle perspektiver på, hvordan vi skal forstå individet, samfundet og rettigheder i en global forståelse. Det giver anledning til at se på enkelte korte eksempler i tidens populære krimifiktion, hvor *det ondes problem* antydes at have fået en ny drejning, der netop har at gøre med globaliseringens udfordringer over for primært velfærdssamfundet. Slutteligt fremhæver jeg de kritiske punkter og mulighedsaspekter, som krimifiktionen hos Arne Dahl og Gunnar Staalesen og den globale eksistentia-lisme hos Lene Andersens fremsætter.

Kriminalitet og velfærdsstat på tværs af grænser

Det er med andre ord erkendt i tidens politiske debat, samfundskritikken i en engageret krimifiktion, og i videnskabeligt og filosofisk orienterede værker såsom Lene Andersens, at globaliseringen er en betydelig udfordrer af medborgerskabet og de rettigheder, der her følger med. Toby Miller definerer disse rettigheder gennem tre forskellige såkaldte medborgerskabszoner (Miller: 35ff): Disse er ¹⁾ *politisk medborgerskab*, som er retten til at bo og stemme, ²⁾ *økonomisk medborgerskab*, som er retten til at arbejde og klare sig selv, og ³⁾ *kulturelt medborgerskab*, som er retten til at vide og tale.

Han understreger, at disse vil overlappe hinanden, men de opretholder også distinkte karakteristika, men – som hans analyser viser – så er det blevet mere og mere besværligt at opretholde de definitioner af medborgerskab, som enkelte nationalstater hidtil har haft. Det er mest indlysende i forbindelse med migrationer, hvor individer bærer kulturelle mønstre med sig, hvilket for så vidt understreger, at kulturer ikke respekterer nationalstater, men rejser på tværs af landegrænser. Men samtidig forklarer Miller også, at de enkelte zoner ofte retorisk blandes sammen, hvilket konflikten mellem et kapitalistisk vesten og et muslimsk mellemøsten eksempelvis er et godt eksempel på. Den ene fløj påstår, at konflikten er grundlæggende kulturel, mens fx Iransk støtte til russisk intervention i Tjetjenien tyder på noget andet (ibid.: 71). Den næste fløj understreger, at vestlig besættelse af Irak – hvis ikke det var for masseødelæggelsesvåben – var for at installere et demokratisk styre, altså er det en argumentation ud fra politisk medborgerskab, mens andre igen hævder at besættelsen var styret af olie, hvorved det økonomiske hensyn og medborgerskab havner i centrum. Uden at det skal have i en politisk diskussion, så tyder dette blot med andre ord på, at den omtalte konflikt udspringer af et globalt medborgerskabsproblem og ikke af et specifikt kulturelt, økonomisk eller politisk kontrovers. Komplekset er globalt, og svaret må derfor også gives globalt, hvilket udfordrer begrebsliggørelsen af medborgerskab.

Det betyder, at definitionen af medborgerskab fordrer nogle internationale fælles forståelsesrammer, som på tværs af nationale, regionale eller sågar kulturelle skæl opretholder og præciserer individets rettigheder i et endnu større kollektiv. Derfor er Toby Millers diskussion af medborgerskab også vældigt kritisk vendt mod primært amerikansk politik men også verdenssamfundets problemer, og derfor er medborgerskabet hos Miller mest brugt som en løftet pegefinger dér, hvor det ser ud til at være ved at gå galt – løsningsmodeller er lidt svære at finde. Det er derfor også interessant, at Joke Hermes – der benytter medborgerskabsbegrebet i forbindelse med populærkultur – i stedet for at snakke om *rettigheder* eller kritik af manglen heraf hellere først bevæger sig i retningen af *forpligtelser*: ”obligations that individuals have in relation to the nation-state” (Hermes: 4). Dette er særligt interessant i forbindelse med Lene Andersen, der netop også ligeså meget fokuserer på forpligtelser som på rettigheder. Dernæst forsøger hun på at abstrahere væk fra den politiske horisont ved at definere ”cultural citizenship as a term [...] used in relation to less formal everyday practices of identity construction, representation, and ideology, and implicit moral obligations and rights” (ibid.). Det er selvfølgelig ikke en ny tanke at diskutere medborgerskab i forbindelse med globaliseringens udfordringer, som også Hermes berører, men hendes begreb om kulturelt medborgerskab kan give nogle plausible diskussioner af, hvordan medborgerskabets ideologiske identitets- og repræsentationsformer skal diskuteres på tværs af grænser. Populærkulturen, som de fra krimifiktionen nævnte værker også er en del af, er derfor også en udfordring, fordi de ikke tager højde for nationalitetens problem i deres spørgsmål til et samfund i udvikling. Derfor er populærkulturen et centralt sted at se hen, hvis medborgerskabsdefinitionen skal justeres ind i forhold til de rettigheder og forpligtelser, som et globalt medborgerskab afkræver.

Derfor er skildringen af kriminalitet – og dennes transgression af personlige, juridiske og derfor almengældende værdier – for krimifiktionen en akilleshæl at vride samfundskritikken rundt i, fordi det kriminelle netop i sin overskridelse formår at stille spørgsmål til, hvor vi trækker de moralske grænser. De kriminelle i et samfund udfordrer borgerens tryghed, som i den sidste ende er – som Zygmunt Bauman (2003) understreger – et af de mest centrale begreber i en velfærdsstat, hvilket derfor giver den skandinaviske krimifiktion en frekvent mulighed for at tage fat om roden på samme. Det spørgsmål, der således opstår i slipstrømmen herpå, er velfærdsstatens mulighed i et verdenssamfund, hvor kriminaliteten trodser enhver national eller tværnational anordning, mens de skandinaviske lande samtidig har et relativt højt skattetryk som garant for velfærden, som i multinationale sammenhænge derfor udfordres. Verdenssamfundets dekret er en opprioritering af den individuelle frihed, som i den grad er forbundet med medborgerskabets rettighedsbestemmelser, og som

nærmest er en del af ethvert konfliktuelt brændpunkt. Men friheden, understreger Bauman, står i en nær og negativ relation til netop trygheden eller sikkerheden, hvor vi automatisk sænker det ene ved at hæve det andet: Et højt skattetryk som i Skandinavien har – modsat et amerikansk system – derfor i denne forståelse en lavere grad af frihed, fordi den enkelte ikke er fri til at bruge alle sine penge. Denne negative dialektik mellem frihed og tryghed udfordrer Lene Andersen, for hvem velfærdsstaten er et begreb om, hvordan samfund kan fungere *både* trygt *og* frit, og begrebet om et godt samfund handler om den svære manøvre, det er at opprioritere både frihed og tryghed samtidig, hvilket skandinaviske samfund i nogen grad har formået (Andersen, 2007: 62). Derfor er udfordringen også des større, fordi det ikke kun handler om at *skabe* et globalt velfærdssamfund, men det er samtidig et spørgsmål om at *bevare* den relativt høje grad af frihed og tryghed, samtidig med vi udvisker de streger i sandet, som historiens konflikter har sat.

Skandinavisk krimitradition og det ondes problem

Spørgsmålet om velfærdsstaten er ikke et nyt emne i den skandinaviske krimitradition, men kan allerede trækkes tilbage til Sjöwall og Wahlöös *Roman om ett brott* (1965-75). I sin banalitet bygger den store mobilisering, der sker, når et mord eller andet kriminelt begås, på en tanke om, at der igennem forventningen om opklaring skabes en sum af både tryghed og frihed i et samfund, så borgeren trygt kan færdes frit. Derfor er der i det skandinaviske samfund en høj grad af tiltro til ordensmagten, mens der samtidig også er en forventning til netop efterforskningens indfangelse af samfundets bagvendte elementer. Dette, hævder den finske teolog Risto Saarinen (2003), er et vigtig årsag til, at krimifiktionen er så populær i skandinaviske lande, fordi kriminalitetsraten er lav, af hvilken grund graden af forskrækkelse er tilsvarende høj, når kriminelle ekstremiteter nås – og vi læsere konfronteres os gerne med det uforståelige. Reaktionen på sådanne ekstreme handlinger mødes derfor oftest med en forundring over, hvordan noget sådant netop kan ske. Det interessante er så, ifølge Saarinen, hvordan vi takserer og forsøger at forstå sådanne ”onde” handlinger.

Det betyder, at krimifiktionen – i sit engagement i de yderlige transgressioner – tager fat på det ondes problem eller det, som den teologiske filosofi har kaldt *teodicé*. I korte træk formuleres det ondes problem i kristne kulturer ved at spørge til, hvordan Gud kan forsvares som god og barmhjertig, når han samtidig tillader onde handlinger. Dette er den første og klassiske type *teodicé*, men i takt med at sømmene i Guds kiste langsomt brages i, og samfundet bliver mere og mere sekulariseret, forsvinder spørgsmålet om *teodicé* ifølge Saarinen ikke. Det forskyder sig blot i hvert fald i skandinaviske samfund, hvor der er en vis tro på stat og ordensmagt, til en diskussion af velfærds-

statens rolle: Hvordan kan samfundet godtgøre, når samfundet og dets folk sigter efter det gode, mens samfundet har tilpas mange ressourcer til at skabe et godt liv og uddannelse for alle, at der stadig sker onde handlinger? Dette er den anden og videreførte form for teodicé, som Saarinen kalder for *sekulær teodicé* (Saarinen: 133). Han fremhæver en række forfatterskaber, der er optaget af denne form for ondskabsproblem, og særligt fremhæver han *den svenske uros* udfordring af *folkhemmet* hos Henning Mankell. Her er der, fortsætter Saarinen, en parallel til det lutheranske gudsbillede (se også Hansen: 2008c):

God is a *Deus absconditus*, a hidden God, whose goodness remains a mystery for us. In the secular theodicy of contemporary crime fiction, the authors [...] openly admit that we cannot understand the demonic drive within human beings. Crime authors outline a *homo absconditus*, a humanity whose real intentions remain hidden. (ibid.: 134)

Det er disse intentioner, som krimien handler om at finde frem til, hvilket er den klassiske definition af krimiens narratologi, hvor efterforskeren foretager sig handlinger frem i tid, mens han/hun forsøger at finde frem til begivenhederne i fortiden – han/hun forsker *efter*. Når intentionerne således er blotlagte, kan der placeres en individuel skyld på en gerningsmand, men samtidig – og det er det vigtige ift. den sekulære teodicé – søger flere forfatterskaber også at give en række andre årsager til, at netop den kriminelle blev drevet i kriminelle handlinger. Her anklages staten eller velfærdsstaten i noget grad ofte for netop ikke at opfylde sit ansvar over for den enkelte – en position, som mange af Gunnar Staalesens romaner placerer sig i (se også Hansen: 2008d). Har vi ikke Gud at anklage for det ondes eksistens, kan vi anklage velfærdsstaten – eller mangel på samme.

Men så er spørgsmålet så, hvad der sker med sådanne anklager, når det nationale medborgerskab skrumper ind til fordel for en global tankegang, hvor velfærden måske er truet. Hvis staten som suveræn og velfærdsstaten som garant for det gode indskrænkes, så må det ondes problem igen forskyde sig til *en tredje type teodicé*, hvilket også er et tema for flere forfatterskaber. Gunnar Staalesen, der godt nok stadig har velfærdsstaten som prygelknabe, tager den ene ekstrem, hvor han – i et samfund, hvor det kan synes umuligt – skaber sig en privatdetektiv, der kan stå (næsten) helt udenfor og derved være en individuel moralsk garant for nogle principielle værdier. Samme funktion har detektiven eksempelvis hos Dashiell Hammett, der ser sig selv som en ridder af den sidste ære i et samfund præget af korruption, magtkampe og en dekadent stemning. Den omvendte tendens væk fra et individuelt moralkodeks tager sin begyndelse i en mere kollektivt orienteret politifiktio, som særligt i skandinaviske sammenhænge er kommet til at stå stærkt. Henning Mankells Kurt

Wallander-karakter er dog tendentielt en temmelig individuel fyr, der ofte går sine egne veje, selv om han er en del af et kollektivt korps, hvilket eksempelvis også gælder Jo Nesbøs Harry Hole, som nænsomt tangerer en privatdetektiv med politiskilt. I stedet er Arne Dahls A-gruppe et godt eksempel på dette kollektive arbejde, der også kommer til udtryk i tv-serier som *Rejseholdet* (2000-2004) og *Ørnen*, selvom henholdsvis Ingrid Dahl og Hallgrim Ørn Hallgrimsson også viser sig som stærke individer og ledere, men det er stadig i en kollektiv ånd. Men i disse tre politiserier er der en generel opprioritering af et stykke kollektivt efterforskningsarbejde, der på en eller anden måde bliver et billede på, hvordan et samfund kan stykkes sammen uden om den blotte og faste håndhævelse af individets ret, som selvfølgelig også ligger til grund for at det kriminelle efterforskes, men individet bliver her placeret i et opbyggeligt kollektiv. Individ og kollektiv er her hinandens forudsætninger.

Globalt medborgerskab: en teori om alt

Derfor er det måske ikke uden årsag, at Lene Andersen har valgt en opdigtet fortælling om en fiktiv politiserie som initieringspunkt for diskussionen af de globale spørgsmål, idet politiarbejdet fordrer en kollektiv indsats fra individer. Af samme grund er dialogen mellem tv-produceren og journalisten et forsøg på både at illustrere, hvad der kræves for at imødekomme samfundets udfordringer, nemlig dialog, men samtidig er det også en konkret, substantiel diskussion af problemerne, der munder ud i, hvad Lene Andersen selv kalder ”en teori om alt”.

At det er en teori om alt, er først og fremmest rettet imod den videnskabelige tilgang, der på ingen måde lader sig begrænse af faglige skel, men i stedet eklektisk formulerer en tilgang til tidens store udfordringer ud fra en tværvidenskabelighed, der på én gang er naturvidenskabelig, samfundsteoretisk og humanistisk. Det betyder også, at bøgernes generelle grundlag på ingen måde kan beskrives fuldstændigt her, men i stedet blot strejfes i nogle generaliseringer, som forhåbentlig kan give et indtryk af, hvad det går ud på. Den grundlæggende pointe i hele værket er, at vi gennem fortidens mønstre og svingninger for det første kan læse, hvorfor vores samfund ser ud, som det gør netop nu, men for det andet er det også en tilgang, der påstår, at vi herigennem kan se, hvor vi begiver os hen. Det er dog ikke et forsøg på at agere sandhedskugle, men det er langstrakt løftet pegefinger i forhold til, hvad det er for et samfund, vi er i gang med at skabe, hvis vi fortsætter, som er i gang med. På den måde tager *Baade Og* som generel analyse fat i, at skal vi kunne snakke om noget globalt, så må tankegangen også inkludere alt – både videnskabeligt og menneskeligt.

Som sagt er det ikke muligt at gennemgå de enorme teoretiske vinklinger her, men i hvert fald én er helt central for forståelsen af udviklingen i medborgerskabet og de udfordringer dette stiller.

Som en metaforisk tilgang sammenligner hun menneskets fylognese (menneskeartens udvikling) med det enkelte menneskes ontogenese (menneskets udvikling fra fødsel til død), hvormed det bliver hende muligt at diskutere den menneskelige evolution i lyset af, hvordan denne placerer sig i forhold til et levet menneskeliv. Således kan hun igennem *Baade Og Tirsdag* skildre ”den gradvise udvikling af kognitive evner” (Andersen, 2006b: 30) fra millioner af år tilbage, over udviklingen af maskinelle egenskaber og sprog fra det fylogenetiske spædbarn til småbarn, til barndommen, hvor vi begyndte at bevæge ”os ud fra det afrikanske kontinent og bredte os til jordkloden, og derfor er det også barndomsepoken der har lagt grunden til alle de store etniske opdelinger vi har i dag” (ibid.: 32). Men i takt med at mennesket således blev mere og mere selvbevidst, ”begyndte vi efter min bedste overbevisning at opføre os som nogle hormonforstyrrede teenagere!” (ibid.). Gennem denne såkaldte pubertetsperiode opstår individualismen, som vi kender det fra teenageren, der står på sin egen ret, hvilket leder til en gestaltning af fælles rettigheder, som først formuleres som myter og gudslignelser, men langsomt erstattes disse perspektiver af et mere og mere sekulariserede samfund. Men konflikterne udebliver ikke, for denne sekularisering sker for det første ikke med samme hastighed verden over, og for det andet er det også et spørgsmål om en egentlig fuldstændig sekularisering er mulig. Denne udvikling, som Lene Andersen her skildrer tager det lange, seje træk fra ursuppen til køkkenmaskinerne, hvor vi nu – ifølge hendes teori – står over for et valg og en udfordring: Den store samfundsmæssige omvæltning er, at mennesket står på kanten til at blive voksen, eller som Lene Andersen formulerer det, så er det på tide, at Kierkegaards *æstetiker*, ”individet som ikke har forpligtet sig selv til at træffe et valg omkring sit liv” (ibid.: 475), bliver *etiker*, fordi vi netop står over for et valg: ”Vi skal vælge, simpelthen. Vælge etisk, hvad vi vil med os selv som menneskehed. Det kalder jeg Global Eksistentialisme” (Andersen, 2007: 76).

Denne globale eksistentialisme er – i lyset af menneskets udvikling og videre udvikling – et nyt meta-narrativ, der gør op med vores samfunds digitale dualisme, hvor man *enten* er med *eller* imod, og tager et kvantespring i retningen af en tankegang, hvor hidtidige modsætninger komplementerer hinanden. Her tænker man ikke længere enten individ eller kollektiv, for her er begge dele muligheder samtidig, ligesom trygheden og friheden er det. Dette meta-narrativ er med andre ord et forsøg på at trænge ind til kernen af, hvad det er for værdier, vi skal bygge vores globale medborgerskab på, og for at opretholde dette rum for global eksistentialisme bruger Lene Andersen to manøvrer, en nødvendig og en original. Den nødvendige er, at hun understreger, at vores sameksistens ikke må holde fast i fundamentale formuleringer, der kan og ofte er årsager til konflikter, men at vi bliver nødt til at holde fast i en løbende pragmatik, som accepterer løsninger som både foranderlige

men de i tiden bedste. Det næste og originale træk er, at hun – for netop at kunne opretholde tanken om både-og – netop accepterer eksistensen af enten-eller, hvorved vi *både* har mulighed for både-og og enten-eller. Hun illustrerer det med en bunke sand: Hvor mange sandkorn skal vi fjerne fra bunken, før den holder op med at være en bunke? Både-og består på den måde af parametrisk forbundne ekstremer, der således også indeholder hinanden, idet en parameter hænger sammen, men der findes også nuancer af verden, hvor det giver mening at opretholde et modsætningspar: Mand og kvinde er i udgangspunkt *både* forskellige og ens, idet begge er mennesker, og i den sidste ende komplementerer mand og kvinde hinanden, idet den ene ikke ville overleve uden den anden. Ved hjælp af dette træk formår Andersen både at opretholde de vigtigste kerneværdier som er universelle, mens hun samtidig kan påstå, at pragmatiske løsninger er nødvendige.

Systemet, som forklarer dette kompleks, kalder Andersen for *foragtcentrifugen*. Den handler om, hvilke centrale værdier, der skal til for at skabe et globalt medborgerskab³, hvor mennesker gerne skal kunne leve på lige fod. Værdierne, der *både* er uomtvistelige og selvfølgelig for sig selv pragmatisk diskutabel, er *retssamfund*, *humanisme*, *pluralisme* og *demokrati*. *Humanismen* er ”princippet om at alle andre individer er berettiget til den samme frihed og tryghed og de samme rettigheder som man selv nyder eller ønsker at nyde” (ibid.: 79). *Pluralismen* handler om, at vi ”anerkender at individer er forskellige og [...] at alle har krav på den samme respekt og de samme grundvilkår, til trods for at vi er forskellige” (ibid.). Disse er forudsætningen for demokratiet, der ”hviler på humanisme og pluralisme og fungerer kun i samfund af individer, hvor man anerkender hinanden som individer” (ibid.: 78) – derfor bliver *individet* forudsætningen for samfundet, og af samme grund bliver det enkelte individs *retssikkerhed* også placeret centralt: ”før det hele, neden under demokratiet, individet, humanismen og pluralismen, ligger retssamfundet... inden demokratiet kan vokse frem, så er retssamfundets strukturer nødt til at være der og fungere” (ibid.: 80). Det handler basalt set om, at der skal en art lovgivning og en domstol til, før demokratiet heraf kan vokse frem.

Det var kun centrum af centrifugen, og i øvrigt er dette centrum de instanser, der varetages er politikere, embedsmænd og regeringer. Men som centrifugale kræfter cirkulerer tre satellitter omkring selve det demokratiske grundlag, og det er *forretning*, *religion* og *videnskab*, der på hver deres måde kan risikere at spinde samfundet væk fra det retslige grundlag, hvis de bliver sluppet løs. Forretningen på grund af dens kynisme, religionen på grund af dens – i den radikale, fundamentalistiske form – dumhed, og videnskaben på grund af dens arrogance (ibid.: 84). Men samtidig kan der

³ Det skal selvfølgelig understreges, at Lene Andersen på intet tidspunkt nævner begrebet medborgerskab. Det er udelukkende i min analyse af hendes teorier, jeg kobler dem til medborgerskabsbegrebet.

også komme nyt ud af det trods intern afsky. Videnskab og forretningen kan skabe nytænkning, videnskab og religion kan skabe etiske løsninger, og forretningen og religionen putter brød på bordet og skaber underholdning. Med andre ord er det tydeligt, at vi i systemet arbejder med to modsatte kræfter; en centrifugalkraft, der trækker samfundet væk fra demokrati, og en centripetalkraft, der drejer ind mod demokratiske løsningsmodeller. For at opretholde medborgerskabet og de vedhæftede rettigheder er det så selvfølgelig vigtigt at holde fast i centripetalkræfterne, som for forretning er *velstand*, for videnskab er *(ud)dannelse*, og for religion er et *fællesskab og pligter*. Det betyder, at det kan være farligt at blande de tre kræfter sammen (som når uddannelse gøres til en forretning), og ”på den ene side udelukker de gensidigt hinanden, på den anden side er vi nødt til at have dem alle tre i vores liv i et eller andet omfang, ellers er vi ikke hele mennesker” (ibid.: 87). Den uregulerede forretning, som det fuldstændig frie erhvervsliv vil være, ender som en myte på linje med den totalitære religion: ”Den frie konkurrence er simpelthen med til at underminere den frie konkurrence” (ibid.: 83). Man kan dog undre sig over, hvorfor religionen er en nødvendighed som en centripetal kraft, men ”faktisk er religion det eneste sted, hvor folk pålægger de stærkeste pligt til at være sammen med de svageste og tage sig af dem, ikke blot betale sig fra at nogle andre gør det” (ibid.: 88). Således definerer Lene Andersen – gennem meta-narrativet *både-og* og *foragt-centrifugen*, som gerne skulle fungere centripetalt, men det er der arbejdet ligger – et system, som ikke kun forklarer, hvad et medborgerskab (med streg under med) rent faktisk er, men sætter også tydeligt fokus på, hvordan vi rent faktisk kommer ud af den centrifuge, som man har fornemmelsen af at være i, når man læser om, hvad der ligner medborgerskabets sidste dage hos Toby Miller.

På den måde kommer Lene Andersens begreb om global eksistentialisme tættere på Joke Hermes begreb om kulturelt medborgerskab defineret som ”everyday practices of identity construction, representation, and ideology, and implicit moral obligations and rights”, som netop indeholder både forpligtelserne hos den enkelte over for fællesskabet, men også samtidig fortæller noget om, hvordan dagligdagen, identitetsspørgsmålet og de ideologiske formationer spiller med som kræfter. Hvor Toby Miller mest fokuserer negativt på, hvordan individet er underlagt nogle strukturerer, så fremhæver Joke Hermes et Andersen-lignende lignende både-og-perspektiv:

To define the citizen as *both* subject *and* object of state power, and as *both* consumer *and* producer, is to merge older modernist discussions and preoccupations with the more recently established agenda of cultural studies. When citizenship is a field of *distinction*, an opening is created for a re-drawing of boundaries. When culture is a field of multiple in- and exclusions [...] there is room to

rebrand citizenship in a more cosmopolitan communitarian sense. (Hermes: 141, min fremhævelse af *både-og*)

Dette kosmopolitiske, kommunitariske medborgerskab kommer således tæt på Lene Andersens begreb om global eksistentialisme, der om noget handler om globale værdier, som – i teorien – vil kunne hæve *både* tryghed *og* frihed for individer og samfund. At borgeren er både subjekt og objekt henviser også til det forhold, der er mellem individuelle rettigheder på den ene side og de kollektive forpligtelser på den anden side, hvor samfundet forpligter sig til at danne individet, så de kan tage vare på den forpligtelse, som deres rettigheder giver – det er forpligtende at være menneske, men det er ligeså forpligtende at være samfund. Hvor det tidligere var nationalstaten, man var forpligtet over for, hvilket det i lang udstrækning også stadig er, så vil pligten med tiden kunne og skulle hæves til globale forpligtelser. Det er på dette plan udfordringerne er store, idet foragtcentrifugen her – til tonerne af kapitalismekritik hos Miller og Andersen – ser ud til at trække i den forkerte retning. Særligt forretningens overnationalitet, hvor multinationale korporationer er større end mange nationalstater, er kritiseret for sin kynisme, der ikke virker på demokratiske præmisser, men i stedet på markedsøkonomiske betingelser.

Krimi og Knallhatt

Der er tydeligvis forskellige måder at forstå, afhjælpe og behandle de udfordringer, globaliseringen giver de rettigheder, som medborgeren forventer at have i et skandinavisk velfærdssamfund. Derfor har fokuseringen her selvfølgelig været præget af, at Lene Andersens fokus er et fremtidsperspektiv, som gerne skal råbe vagt i gevær, inden vi går fra at have udfordringer til at have uløselige problemer. Hvor Toby Miller nærmest er kommet ud på det dybe vand med uløselige problemer, hvilket nødvendigvis skal ses i lyset af, at han skriver fra et amerikansk synspunkt, så skriver Lene Andersen og den skandinaviske krimi fra en velfærdsstats synspunkt, hvilket betyder, at vi stadig ser ud til at have et valg (om det amerikanske samfund har et valg, vil enkelte hævde, nærmest er op til næste præsidentvalg) – og dette globalt eksistentielle valg er nærmest også det vigtigste, hvis det skal stå krimierne og Andersen. Vi må enkeltvist og kollektivt kunne stå til ansvar for vores handlinger, hvor næsten ikke kun er vores familie og nabo, men også den afrikanske familie på savannen.

Mest fremtrædende er dette i Arne Dahls forfatterskab, der fokuserer skarpt på sådanne spørgsmål fra både historiekritiske blikke og med samtidskritiske øjne, men vigtigst er buddet om, at ingenting må stå stille. Eller sagt på en anden måde understreger Dahl gennemgående, at sandheden skal staves med lille 's'. Det kollektive arbejde, som A-gruppen står for, er i sig selv et udtryk for, at

vi ved fælles hjælp kan komme frem til en art sandhed, men det fordrer derfor netop dialog på tværs af kompetencer og grader internt i gruppen. Men samtidig er dette også et generelt udtryk for, at sandheden ikke er endelig, og at ”ingenting är någonsin färdigt” (Dahl: 5 og 447), som det udtrykkes i *En midsommernattsdröm* (2003)⁴. Sandheden forstås som pragmatisk, en uendelig semiosis, og denne form for pragmatik er også – som allerede berørt – understreget hos Lene Andersen, der netop placerer flydende værdier såsom demokrati som centrale universalier i et forsøg på at definere et internationalt medborgerskab, hvilket kan synes som et paradoks, men egentlig understreger det blot denne indsigt i, at ingenting nogensinde er færdigt.

Det er også en pointe, vi kan finde hos Gunnar Staalesen i eksempelvis *Din, til døden*, dog med en lidt en anden valorisering. Her bliver detektiven Veum blandet ind i et mord på en ægtemand, som i efterforskningen hurtigt overtages af politiet, men Veum fortsætter med at efterforske sagen, idet han tror, at ægtemandens enke er uskyldig, selvom hun er politiets hovedmistænkte. Enkens advokat engagerer derfor Veum til at finde beviser på hendes uskyld. Det viser sig dog til sidst, at hun er skyldig, men på grund af Veums fortsatte efterforskning *mod* politiets ordre har han derved forskubbet nogle af sammenhængene, og to yderligere skæbner blevet spoleret. Det får politimanden Hamre til at forklare Veum følgende: ”Vi sitter igjen med akkurat den samme morderen. Vi sitter igjen med akkurat det samme svaret på problemet som jeg gav dig sist fredag. Den eneste forskjellen er at i mellomtiden har en mann drept en unggutt” (Staalesen, 1979: 283). Før Veum fortsatte med at udfordre sandhederne, var ’unggutten’ levende, og gerningsmanden, der endte med at slå ham ihjel, stadig uskyldig. Disse spolerede skæbner kunne have været undgået, hvis Veum havde holdt fingrene for sig selv. Men Veum tager til genmæle: ”Men sannheten har alltid flere sider. Jeg har snakket med en del mennesker i mellomtiden, så svaret er likevel kanskje ikke helt det samme – når alt kommer til alt” (ibid.).

I det hele taget er *Din, til døden* en af de bøger fra Staalesens hånd, der indeholder flest overvejelser over sandhedsbegrebet. Undervejs i sin efterforskning konstaterer Veum, at ”Det finnes bare en eneste renselsesprocess som hjelper, og det er – sannheten” (ibid.: 145), men denne renselsesprocess relativiseres langsomt undervejs: ”sannheten er et farlig ord å ta i munnen. Man vet aldri når det begynner å vokse – og det blir snart for stort” (ibid.: 198), og senere må Veum da også acceptere, at ”jo flere ting som holdes skjult, desto verre blir det å finne fram til – sannheten. Hvis det finnes noen sannhet” (ibid.: 233). Fra at holde sig til en tro på, at sandheden kan rense luften for moralsk forfald, forskyder Veums holdning sig til en tvivl på, om der overhovedet findes en sandhedens mulighed.

⁴ Jeg låner denne pointe fra Mikkel Gades speciale ”Ingenting är någonsin färdigt”, indleveret august 2008.

Hvor Veum normalt synes at have et godt kendskab til mennesker, så tager han fuldstændigt fejl i *Din, til døden*, hvilket sender ham ud på dette erkendelsens skråplan. Dette skråplan synes således flere steder negativt betonet hos Staalesen, mens Arne Dahl og Lene Andersen i stedet understreger, at det er det eneste mulige. Blot skal vi være bevidste om det og ikke opretholde en blind tro på, at samfundet og demokrati – og dermed en form for medborgerskab – kun kan være sådan og ikke anderledes.

Den moderne krimi hos Dahl og Staalesen – både fra den individuelle privatdetektiv (som dog til nød samarbejder med politiet) og den kollektive A-gruppe – tangerer derved et budskab, som har ligheder med Lene Andersens begreb om global eksistentialisme, der her er blevet tolket i sammenhæng med begrebet om medborgerskab. Den samfundsmæssigt engagerede krimi og den polemisk debatterende Lene Andersen forsøger derved at råbe et samfund op, der står over for nogle vigtige udfordringer for at kunne oparbejde eller bevare globale rettigheder, som det mere nationale – eller regionale – medborgerskab hidtil har været garant for. Globaliseringen stiller spørgsmålstejn ved nationalstaten, velfærdsstaten og således de demokratiske rettigheder, mens det globale samfund står over for en stor udfordring med en totalitær religiøsitet, der kæmper mod en (måske ligeså totalitær) kapitalisme, hvor videnskaben, den moderate religiøsitet og den velstandsskabende forretning tilsyneladende spinder væk i foragtcentrifugen. For Lene Andersen er det ved at være sidste udkald for, at æstetikerne bliver voksne og tager valget alvorligt, mens store dele af krimifiktionen forsøger at få bugt med en kriminalitet og et verdenssamfund, der trodser rettigheder og friheder for den enkelte. Spørgsmålet er bare, hvad vi gør ved det, men en ting er dog helt sikkert: ”Fremtiden bliver fuldstændig lige som nutiden, bare anderledes!” (Andersen, 2006b: 5).

Litteratur

- Andersen, Lene (under pseudonymet Jesper Knallhatt) (2006a): *Baade Og Mandag*, København: Det Andersenske Forlag.
- Andersen, Lene (under pseudonymet Jesper Knallhatt) (2006b): *Baade Og Tirsdag*, København: Det Andersenske Forlag.
- Andersen, Lene (under pseudonymet Jesper Knallhatt) (2007): *Baade Og Tirsdag*, København: Det Andersenske Forlag.
- Bauman, Zygmunt (2003): *Frihed*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Dahl, Arne (2003): *En midsommernattsdröm*, Stockholm: Orduplaget.
- Hansen, Kim Toft: "Polyhistorens renæssance", *Kulturkapellet – tidsskrift for kunst- og kulturformidling*, Aalborg: <http://www.kulturkapellet.dk/>, 2007.
- Hansen, Kim Toft (2008a): "Tabet af "virkeligheden"", *Kulturkapellet – tidsskrift for kunst- og kulturformidling*, Aalborg: <http://www.kulturkapellet.dk/>.
- Hansen, Kim Toft (2008b): "Æstetikerens bliver voksen", *Kulturkapellet – tidsskrift for kunst- og kulturformidling*, Aalborg: <http://www.kulturkapellet.dk/>.
- Hansen, Kim Toft (2008c): "Identifying the Junction – the Idea of Reason in Fantasy, i Jørgen Riber Christensen, uden titel, Aalborg Universitetsforlag, under udgivelse.
- Hansen, Kim Toft (2008d): *Fra fiktionens inderside. Fiktionsteori, krimifiktion og Gunnar Staalesens forfatterskab*, Museum Tusculanum Press, under udgivelse.
- Hermes, Joke (2005): *Re-reading Popular Culture*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Miller, Toby (2007): *Cultural Citizenship. Cosmopolitanism, Consumerism and Television in a Neoliberal Age*, Philadelphia: Temple University Press.
- Saarinen, Risto (2003): "The Surplus of Evil in Welfare Society: Contemporary Scandinavian Crime Fiction", i *Dialog: A Journal of Theology*, Volume 42: 2, Oxford: Blackwell Publishing.
- Staalesen, Gunnar (1992), *Din, til døden*, Oslo: Den norske bokklubben.